

Hoofdstuk 11.

Refereren¹

Het correct refereren naar bronnen is cruciaal: gebruik je enkele of dubbele aanhalingstekens? Vermeld je enkel de familienaam van de auteur, of ook de voornaam? Ga je het citaat cursiveren, onderlijnen of in vet zetten? Refereren kan op verscheidene manieren gebeuren. Binnen de academische wereld worden vele verschillende **referentiesystemen** toegepast. Als auteur kan je in principe dus kiezen welk systeem je gebruikt. In de praktijk is die vrijheid doorgaans beperkt, omdat de docent voor wie je een paper schrijft of het tijdschrift waarbij je een artikel wilt indienen, een bepaald systeem oplegt. Het is vooral belangrijk dat je consequent één systeem gebruikt in één tekst en de systemen bijvoorbeeld niet door elkaar gaat gebruiken. Er worden verschillende systemen gebruikt afhankelijk van de discipline, de regio of het tijdschrift waarin gepubliceerd wordt. We behandelen in dit handboek één belangrijk systeem dat binnen de communicatiewetenschappen veelvuldig gebruikt wordt, namelijk het APA-systeem.

Daarnaast wordt het zogenaamde 'klassieke systeem' regelmatig gebruikt. In dit laatste systeem wordt elke gebruikte bron vermeld in voetnoten, die onderaan de pagina (letterlijk aan de voet van de tekst) komen te staan. Dit heeft als voordeel dat de lezer met een oogopslag kan zien waarnaar in de tekst verwezen wordt. Het nadeel van dit systeem is natuurlijk dat de bladspiegel er door verstoord wordt. Om die reden kiest men er soms ook voor om de noten achteraan de tekst te plaatsen: in dat geval spreekt men van eindnoten. Voor meer informatie over dit klassieke systeem, waarvan eveneens talrijke varianten

---

¹ Dit hoofdstuk is deels gebaseerd op Coppens, T. (2006). *Richtlijnen bij het maken van een scriptie*. Niet-gepubliceerde brochure, Gent, Vakgroep Communicatiewetenschappen.

bestaan, zie Willocx, C. (2003). Citeren & refereren. Schriftelijke, mondelinge, audiovisuele en elektronische bronnen. Leuven: Garant.

11.1. Bronnen vermelden: belangrijkste referentiewijzen

Voorbeeld refereren

Op de volgende pagina's drukken we tweemaal hetzelfde tekstfragment af. Het gaat om een fragment uit onderstaand artikel, waarin de Belgische vertoning van de Turkse film *Valley of the Wolves: Iraq* (Kurtlar Vadisi Iraq) alias De Wolvenvallei (2005) werd gecontextualiseerd.

Vande Winkel, R. & Van Bauwel, S. (2007). Wanneer wolven huilen: over stereotypering, ideologie en 'politieke' films. *Nieuw Zuid - Discursieve machine voor cultuurkritiek en amusement*, 7(26), 54-68.

Aan de hand van dit fragment demonstreren we twee mogelijke manieren om naar bronnen te verwijzen: bronverwijzingen in de tekst en bronverwijzing via noten.

Voorbeeld

Bronverwijzing in de tekst: voorbeeld APA

In de tekst zelf vinden we dus enkel verkorte referenties:

Films met sterke eenvoudige stereotiepe representaties hebben altijd al deel uitgemaakt van onze beeldcultuur. Al van bij het begin van het filmmiddeel zien we dat het 'Verre Oosten' als vreemd, duister, exotisch en wild wordt afgebeeld. De Palestijnse literatuurwetenschapper Edward Said (1978) wees in zijn boek *Orientalism* op deze systematische en structurele beeldvorming waarbij de 'Orient' als de 'andere' en de 'minderwaardige' wordt afgebeeld. Said verwees met de term 'orientalisme' duidelijk naar het koloniale discours in het ideologische arsenaal van het Westen. De vele Tarzan films die Hollywood produceerde zijn hier een schoolvoorbeeld van, maar ook in andere films komen gepolariseerde representaties telkens opnieuw terug. In het latere werk *Covering Islam* stelt Said (1997) dat het label 'islam' in het westen vaak gelijk wordt gesteld aan de veroordeling van die godsdienst. Hij stelt dat de westerse populaire cultuur doordrongen is van deze stereotiepe beelden. Hij geeft het voorbeeld van de serie *Indiana Jones* waarin Moslims stevast worden voorgesteld als slechte, gewelddadige sujets. Aan de andere kant van het spectrum zien we even vertekenende voorstellingen van het Oosten als een exotische, romantische wereld. Dergelijke voorstellingen vinden we in oude Hollywoodfilms zoals *The Sheik* (1921) en *Casablanca* (1942). Deze laatste romantische representaties zijn de laatste jaren verdwenen uit het canon der Hollywoodbeelden. Hierdoor blijft enkel het beeld van het duistere, gemaskerde Oosten bewaard (zie Bernstein e.a., 1997).

Zelfs in de tekenfilm maskers verstoep.

Natuurlijk worden st Ook in het Midden-C deze populaire cultu Burema en Margalit van het 'Occidental identificeert de bel se stereotypen bloot by its enemies is wh werk duiden ze op o verwijzen ze met ee van stereotype den red to those colorfi ve dress, only to be cism' (Burema & M

Achteraan de tekst

Bernstein, M. & Stue Jersey: Rutgers Univ Burema, I. & Marg Said, E. (1978). Ori Said, E. (1997). Cove York: Vintage Book

Voorbeeld

Bronverwijzing m

In de tekst zelf wo verwijzen naar de beeld) onderaan c referenties achter eindnoten.) Dit is manieren gerefere voornamen van d in het APA-syste

Films met ster onze beeldcul vreemd, duist Edward Said' waarbij de 'O de term 'orien het Westen. I van, maar oo terug. In het wordt gestel

Zelfs in de tekenfilm *Teenage Mutant Ninja Turtles* (1990) zien we het Oosten dat zich achter maskers verstopt.

Natuurlijk worden stereotypen niet enkel door westerse beeldenmachines geproduceerd. Ook in het Midden-Oosten zien we stereotypen opduiken, bijvoorbeeld in *De Wolvenvallei*. In deze populaire cultuurproducten wordt er vooral een antiwesterse houding verbeeld. Volgens Burema en Margalit (2004) is het vooral het Westen dat deze verbeelding voedt. Zij spreken van het 'Occidentalisme' om dit omgekeerde 'Orientalisme' te benoemen. Occidentalisme identificeert de belangrijkste posities in de Islamistische wereld en legt vooral de antiwesterse stereotypen bloot of zoals ze zelf stellen: 'The dehumanizing picture of the West painted by its enemies is what we have called Occidentalism' (Burema & Margalit, 2004, p. 5). In hun werk duiden ze op de historische oorsprong van de stereotypen en hun westerse 'roots' en verwijzen ze met een mooi voorbeeld naar de perversheid van de circulatie en herinterpretatie van stereotype denkbeelden in het volgende citaat: 'In a way, Occidentalism can be compared to those colorful textiles exported from France to Tahiti, where they were adopted as native dress, only to be depicted by Gauguin and others as a typical example of tropical exoticism' (Burema & Magalit, 2004, p.6).

Achteraan de tekst komt dan deze literatuurlijst:

- Bernstein, M. & Studlar, G. (Eds.) (1997). *Visions of the East. Orientalism in Film*. New Brunswick/New Jersey: Rutgers University Press.
- Burema, I. & Margalit, A. (2004). *Occidentalism. The West in the Eyes of Its Enemies*. New York: Penguin Press.
- Said, E. (1978). *Orientalism. Western Conception of the Orient*. London: Penguin Books.
- Said, E. (1997). *Covering Islam. How the media and the experts determine how we see the rest of the world*. New York: Vintage Books.

Voorbeeld

Bronverwijzing met noten:

In de tekst zelf worden referenties aangeduid met cijfers. Die cijfers verwijzen naar de volledige referentie, die (zoals in onderstaand voorbeeld) onderaan de pagina komt in voetnoten. (Indien de volledige referenties achteraan de tekst staan, spreken we zoals vermeld van eindnoten.) Dit is geen APA-systeem, er wordt dus ook op andere manieren gerefereerd. In dit concrete geval zie je bijvoorbeeld dat de voornamen van de auteurs wel voluit worden geschreven, terwijl men in het APA-systeem enkel de eerste letter van de voornaam vermeldt.

Films met sterke eenvoudige stereotiepe representaties hebben altijd al deel uitgemaakt van onze beeldcultuur. Al van bij het begin van het filmmedium zien we dat het 'Verre Oosten' als vreemd, duister, exotisch en wild wordt afgebeeld. De Palestijnse literatuurwetenschapper Edward Said¹ wees in zijn boek *Orientalism* op deze systematische en structurele beeldvorming waarbij de 'Orient' als de 'andere' en de 'minderwaardige' wordt afgebeeld. Said verwees met de term 'orientalisme' duidelijk naar het koloniale discours in het ideologische arsenaal van het Westen. De vele Tarzan films die Hollywood produceerde zijn hier een schoolvoorbeeld van, maar ook in andere films komen tegen gepolariseerde representaties telkens opnieuw terug. In het latere werk *Covering Islam* stelt Said² dat het label 'islam' in het westen vaak gelijk wordt gesteld aan de veroordeling van die godsdienst. Hij stelt dat de westerse populaire cul-

tuur doordrongen is van deze stereotiepe beelden. Hij geeft het voorbeeld van de serie *Indiana Jones* waarin Moslims stevast worden voorgesteld als slechte, gewelddadige sujets. Aan de andere kant van het spectrum zien we even vertekenende voorstellingen van het Oosten als een exotische, romantische wereld. Dergelijke voorstellingen vinden we in oude Hollywoodfilms zoals *The Sheik* (1921) en *Casablanca* (1942). Deze laatste romantische representaties zijn de laatste jaren verdwenen uit het canon der Hollywoodbeelden. Hierdoor blijft enkel het beeld van het duistere, gemaskerde Oosten bewaard.³ Zelfs in de tekenfilm *Teenage Mutant Ninja Turtles* (1990) zien we het Oosten dat zich achter maskers verstopt.

Natuurlijk worden stereotypen niet enkel door westerse beeldenmachines geproduceerd. Ook in het Midden-Oosten zien we stereotypen opduiken, bijvoorbeeld in *De Wolvenvallei*. In deze populaire cultuurproducten wordt er vooral een antiwesterse houding verbeeld. Volgens Ian Burema en Avishai Margalit is het vooral het Westen dat deze verbeelding voedt. Zij spreken van het 'Occidentalism' om dit omgekeerde 'Orientalisme' te benoemen. Occidentalisme identificeert de belangrijkste posities in de Islamistische wereld en legt vooral de antiwesterse stereotypen bloot of zoals ze zelf stellen: 'The dehumanizing picture of the West painted by its enemies is what we have called Occidentalism'.⁴ In hun werk duiden ze op de historische oorsprong van de stereotypen en hun westerse 'roots' en verwijzen ze met een mooi voorbeeld naar de perversheid van de circulatie en herinterpretatie van stereotype denkbeelden in het volgende citaat: 'In a way, Occidentalism can be compared to those colorful textiles exported from France to Tahiti, where they were adopted as native dress, only to be depicted by Gauguin and others as a typical example of tropical exoticism'.⁵

³ Said, Edward (1978) *Orientalism. Western Conception of the Orient*, London: Penguin Books.

⁴ Said, Edward (1997) *Covering Islam. How the media and the experts determine how we see the rest of the world*, New York: Vintage Books.

⁵ Voor meer voorbeelden, zie Bernstein, Matthew en Studlar, Gaylyn (eds) (1997) *Visions of the East. Orientalism in Film*, New Brunswick/New Jersey: Rutgers University Press.

⁶ Burema, Ian & Magalit, Avishai (2004) *Occidentalism. The West in the Eyes of Its Enemies*, New York: Penguin Press, p. 5.

⁷ Burema & Magalit, op. cit., p. 6.

11.1.1. Algemene principes

Wanneer je een bron citeert, parafraseert of gewoon in zijn geheel wil vermelden, moet je natuurlijk exact naar die bron verwijzen of refereren. In het eerste voorbeeld gebeurde dat telkens (verkort) in de tekst zelf. Daarbij werd in de tekst verwezen naar de naam van de auteur van een werk, naar het jaartal waarin dat werk gepubliceerd werd en soms ook naar de specifieke pagina van het bedoelde werk. Natuurlijk volstaan die gegevens niet om het werk in kwestie volledig te identificeren, al was het maar omdat we de titel van het werk (de boektitel of de titel van het artikel en het tijdschrift waarin dat artikel verscheen) niet vermelden. Dit wordt doorgaans opgelost door achteraan een bibliografie of literatuurlijst op te nemen.

Maar er zijn ook andere manieren om de volledige bibliografische gegevens van bronnen te vermelden, zie voorbeeld 2: men kan die informatie voetnoten of eindnoten verwerken. Soms bevatten dergelij-

ke noten alle informatie. In dat geval wordt even teraan de tekst gewerkt.

De literatuurlijst (of bibliografie) geeft een overzicht van de verwijzingen in de tekst en de gebruikte bronmateriaal.

Ongeacht het gebruikte systeem, de regels in acht genomen.

- Consequent toepassen
- Citaten altijd in de tekst
- De werken worden in de juiste volgorde schikt.
- Wanneer er meerdere werken van dezelfde auteur zijn, wordt de jaar werd uitgegeven vermeld.
- enzovoort (voor de volledigheid).
- Bij anonieme werken wordt de naam van de auteur substantief in de tekst vermeld.
- De originele auteur wordt vermeld.
- De originele titel wordt vermeld.
- Steeds originele bron wordt vermeld.
- spronkelijke bron wordt vermeld.
- Men verwijst naar de bron in de tekst.
- besluit wil vermelden.
- werk indien nodig.
- argument, een voorbeeld.
- pagina's gaan over.

Tabel 3: Overzicht van de regels voor het gebruik van bronnen in de tekst.

In de tekst	
Citeren	Citaat in de tekst
	Citaat als aparte tekst
Parafraseren	

ke noten alle informatie. Soms bevatten ze enkel verkorte referenties. In dat geval wordt eveneens met een bibliografie of literatuurlijst achteraan de tekst gewerkt.

De literatuurlijst (of bibliografie) vormt samen met voet- of eindnoten of de verwijzingen in de tekst het **kritische apparaat** dat toelaat alle gebruikte bronmateriaal te kennen als lezer.

Ongeacht het gebruikte referentiesysteem worden er altijd een aantal regels in acht genomen:

- Consequent toepassen van één systeem.
- Citaten altijd laten staan in de oorspronkelijke taal.
- De werken worden alfabetisch volgens familienaam gerangschikt.
- Wanneer er meer dan één bron van dezelfde auteur in hetzelfde jaar werd uitgegeven gebruikt men na het jaartal a, b, c, enzovoort (voorbeeld Biltereyst, 2004a).
- Bij anonieme werken gebruik je de eerste letter van het eerste substantief in de titel.
- De originele afkortingen worden gebruikt.
- De originele titel wordt gebruikt.
- Steeds originele schrijfwijze respecteren en gebruiken van oorspronkelijke taal.
- Men verwijst naar het gehele werk indien men een algemeen besluit wil weergeven en naar een specifieke pagina uit dit werk indien men zich baseert op een bepaalde uitspraak, een argument, een resultaat enzovoort (dit kan ook over enkele pagina's gaan zoals bijvoorbeeld Biltereyst, 2004a, p. 10-14).

Tabel 3: Overzicht soorten bronverwijzingen

In de tekst		In notenapparaat (deel van de tekst)	Op het einde van de tekst
Citeren	Citaat in doorloop van de tekst zelf	Voetnoot	Literatuurlijst
	Citaat als afzonderlijk citaat		
Parafraseren		Eindnoot	Bibliografie

11.1.2. Verkorte referenties in de tekst zelf

Dit systeem wordt zeer vaak gebruikt in de communicatiewetenschappen en is afkomstig van Engelstalige vakpublicaties (Berend & Bouman, 2006, p. 18). Bij dergelijke systemen, zoals het APA-systeem, moeten de verkorte referenties in de tekst altijd aangevuld worden met een literatuurlijst of bibliografie achteraan de tekst.

Voorbeeld

In de tekst zelf, lees je:

McGuigan (1996, p. 154) vindt dat censuur een mechanisme is waarvan de complexiteit onvoldoende ingeschat wordt.

In de bibliografie vind je dan de volledige referentie van het werk in kwestie terug:

McGuigan, J. (1996). *Culture and the public sphere*. London/New York: Routledge.

11.1.3. Referenties in voet- en eindnoten

In andere systemen, die in dit boek niet uitgebreid aan bod komen, maar in andere disciplines wel courant worden gebruikt, wordt gebruik gemaakt van voetnoten om te verwijzen naar de bronnen. Het klassieke referentiesysteem is hier een voorbeeld van. Naast **voetnoten** (op het einde, dus letterlijk aan de voet van de pagina) kunnen er ook **eindnoten** worden gebruikt. Deze staan samen aan het einde van de tekst of van het hoofdstuk.

De noten worden in de tekst aangeduid met een subscript (meestal cijfer) dat onderaan de pagina wordt herhaald met een referentie erbij. Ofwel worden er voetnoten gebruikt zoals in het klassieke referentiesysteem ofwel maakt men gebruik van eindnoten. Beide notensystemen kunnen niet samen worden gebruikt. De noten worden genummerd in de tekst, met een doorlopende nummering. Alleen als er heel veel noten zijn, kan je de nummering laten doorlopen voor één deel of hoofdstuk en de noten hernummeren vanaf het volgende deel of hoofdstuk. De bronnen die vermeld dienen te worden, staan dan

onderaan de bladzijde van het werk bij de eind

- Een **voetnoot** is aanging bij de tekst duid met een vol
- Een **eindnoot** is aanging bij de tekst met een volgnur

11.1.4. Referentie lijst of bib

Wanneer men in de lop refereert, wordt op het lijst) of een **bibliografie** te vinden zijn. Een liter hetzelfde. Een **literatu** werken in de tekst op h naast de lijst van alle in werken die in relatie st grafie kan dus uitgebre auteur gelezen heeft en maar die hij in de tekst

Een literatuurlijst is ee die meestal alfabetisch (bijvoorbeeld bij een d aparte rubrieken: boek tijdschriften, artikels u ten, interviews en pers

11.2. APA-systeem

In het vervolg van dit l nationale APA-systeem tekst als in de literatu Angelsaksisch systeem wetenschappen. Dit sy Association en voorzi in de volgende handb

onderaan de bladzijde weergegeven bij de voetnoot en op het einde van het werk bij de eindnoot na het corresponderende nootnummer.

- Een **voetnoot** is een referentie naar een bron of korte toevoeging bij de tekst op het einde van de pagina die wordt aangeduid met een volgnummer.
- Een **eindnoot** is een referentie naar een bron of korte toevoeging bij de tekst op het einde van de gehele tekst aangeduid met een volgnummer.

11.1.4. Referenties in de tekst met aparte literatuurlijst of bibliografie

Wanneer men in de lopende tekst of in de noten verkort naar bronnen refereert, wordt op het einde van de tekst een **literatuurlijst** (bronnenlijst) of een **bibliografie** opgenomen, waarin alle volledige referenties te vinden zijn. Een literatuurlijst en een bibliografie is niet volledig hetzelfde. Een **literatuurlijst** is een volledige lijst van alle vermelde werken in de tekst op het einde van de tekst. Een **bibliografie** bevat naast de lijst van alle in de tekst vermelde werken soms ook andere werken die in relatie staan tot het onderwerp van de tekst. Een bibliografie kan dus uitgebreider zijn: hij kan ook werken vermelden die de auteur gelezen heeft en die bij de inhoud van zijn tekst aansluiten, maar die hij in de tekst niet heeft aangehaald.

Een literatuurlijst is een lijst van gebruikte of geraadpleegde werken die meestal alfabetisch zijn gerangschikt. Bij lange literatuurlijsten (bijvoorbeeld bij een doctoraat) kan men deze lijst ook indelen in aparte rubrieken: boeken, wetenschappelijke artikels, artikels uit vaktijdschriften, artikels uit kranten, weekbladen en algemene tijdschriften, interviews en persoonlijke mededelingen en andere bronnen.

11.2. APA-systeem: basissenmerken

In het vervolg van dit hoofdstuk focussen wij enkel nog op het internationale APA-systeem, waarbij we zowel de bronvermelding in de tekst als in de literatuurlijst bespreken. Het **APA-systeem** is een Angelsaksisch systeem dat zeer veel gebruikt wordt binnen de sociale wetenschappen. Dit systeem komt van de **American Psychological Association** en voorziet veel mogelijkheden. Deze worden uitgelegd in de volgende handboeken:

American Psychological Association (1994). *Publication Manual of the American Psychological Association*. (5th ed.). Washington, DC: American Psychological Association.

Rubin, R.B., Rubin, A.M. & Haridakis, P. (2010). *Communication research: Strategies and sources* (6th ed.). Belmont, CA: Wadsworth.

Het Angelsaksische systeem vermijdt zoveel mogelijk het gebruik van voet- of eindnoten. De bronverwijzingen gebeuren summier in de tekst zelf. De enige voetnoten die wel nog voorkomen zijn deze die een verduidelijking omvatten van een detail uit de tekst. Het zijn uitweidingen die niet in het strikte verloop van de tekst passen maar wel interessante informatie voor de lezer bevatten. De inhoud moet uiteraard summier blijven en het aantal noten beperkt.

Verder werkt men dus niet met noten, maar vermeldt men in de tekst zelf gewoon de naam van de auteur waarnaar men verwijst en het jaartal waarin die auteur de tekst in kwestie heeft gepubliceerd. Indien men niet naar het werk in zijn geheel wil verwijzen, maar enkel naar specifieke pagina's, dan worden die paginanummers eveneens vermeld. Verdere informatie blijft echter achterwege: de titel van het boek/artikel of de plaats van uitgave wordt bijvoorbeeld niet vermeld, tenminste niet in de lopende tekst.

Om de lezer toch toe te laten de werken waarnaar je als auteur verwijst, te identificeren of terug te vinden, wordt onderaan je artikel (of achteraan je paper) een bibliografie/literatuurlijst opgenomen.

Op de volgende pagina's overlopen we dus eerst hoe je in de eigenlijke tekst verkort naar bronnen verwijst, dan hoe je in de bibliografie/literatuurlijst achteraan volledig naar die werken verwijst.

Voorbeeld bronverwijzing in de tekst

Geografische en thematische breedte van de nieuwsagenda

Naast het kwantitatieve aandeel van buitenland in de dagelijkse nieuwsprogramma's kunnen we een tweede indicator voor kwaliteit onderscheiden: het geografische en thematische spectrum van de nieuwsagenda. Sommige critici wijzen in dit verband op het 'dumbing down'-fenomeen (Gitlin, 1986; Sreberny & Paterson, 2004, p. 5). Niet alleen wordt er minder

buitenlandnieuws vernauwd tot een Termen als region spreken in dat ve 2005 voor een uit Freddy de Pauw h gang bij zowel pu naar 'mijn dorp d gerelateerd verwi aangeboden nieu van de nieuwsme tenissen plots in snel weer geruis Aandacht voor d ries' en een alge een meer evenwi vertoont raakpun nieuwswaardigh toren zoals actu referentie aan el 2004, p. 30-39).

Voorbeeld bronverwijzing

Bauwens, J. (20 voorkeuren en e bliek. *Mediagids Biltreyst, D. & Analyse van de van de VRT- en Swert & S. Wal als venster op de Clausen, L. (20 processes in int Society, 26(1), 2 Curran, J. (200 de Pauw, F. (20 Gitlin, T. (Ed.) Harcup, T. (20 Sage. Lewis, J. (2006 European Journa*

buitenlandnieuws gebracht, ook de geografische focus wordt vernauwd tot een select kransje 'nieuwswaardige' landen. Termen als regionalisme, parochialisme en Eurocentrisme spreken in dat verband boekdelen (zie ook Biltereyst & Joye, 2005 voor een uitgebreide bespreking). Buitenlandjournalist Freddy de Pauw bestempelt deze evolutie als een mentale overgang bij zowel publiek als journalist van 'de wereld mijn dorp' naar 'mijn dorp de wereld' (de Pauw, 2005, p. 25). Hieraan gerelateerd verwijzen we naar de thematische breedte van de aangeboden nieuwswaaier, alsook naar de 'short attention span' van de nieuwsmedia waardoor bepaalde landen en/of gebeurtenissen plots in de schijnwerpers komen te staan om even snel weer geruisloos langs de achterdeur te verdwijnen. Aandacht voor de oorzaken en gevolgen van dergelijke 'big stories' en een algemeen brede visie op de wereld dragen bij tot een meer evenwichtige buitenlandberichtgeving. Dit criterium vertoont raakpunten met de oudere onderzoekstraditie naar nieuwswaardigheid en de standvastige invloed van nieuwsfactoren zoals actualiteit, geografische en culturele proximateit, referentie aan elitelanden,... (Galtung & Ruge, 1965; Harcup, 2004, p. 30-39).

Voorbeeld bronverwijzing in de bibliografie

- Bauwens, J. (2003). Televisiekijken in Vlaanderen: gewoonten, voorkeuren en eigenaardigheden van het Vlaamse kijkerspubliek. *Mediagids Audiovisueel*, 14, 25-46.
- Biltereyst, D. & Joye, S. (2005). Voorspelbaar buitenland. Analyse van de buitenland- en de internationale berichtgeving van de VRT- en VTM-journaals in 2003. In M. Hooghe, K. De Swert & S. Walgrave (Eds.), *Nieuws op televisie. Televisiejournaals als venster op de wereld* (pp. 157-174). Leuven: Acco.
- Clausen, L. (2004). Localizing the global: 'domestication' processes in international news production. *Media, Culture & Society*, 26(1), 25-44.
- Curran, J. (2002). *Media and power*. London: Routledge.
- de Pauw, F. (2005). *Handelaars in nieuws*. Leuven: Davidsfonds.
- Gitlin, T. (Ed.) (1986). *Watching television*. New York: Pantheon.
- Harcup, T. (2004). *Journalism: principles and practice*. London: Sage.
- Lewis, J. (2006). News and the empowerment of citizens. *European Journal of Cultural Studies*, 9(3), 303-319.

11.3. Bronvermelding in de tekst (APA-systeem)

11.3.1. Referenties naar een boek, een bijdrage van een reader, wetenschappelijke en vaktijdschriften

In het APA-systeem gebeuren de bronverwijzingen zoals vermeld summier in de tekst zelf. Indien je bepaalde passages letterlijk overneemt (**citaat**), of indien je een aantal regels zelf schrijft maar daarin eigenlijk het ideeëngoed van een auteur samenvat (**parafrase**), moet je natuurlijk je bron vermelden. Die bron vermeld je tussen haakjes. Je vermeldt daarbij steeds de familienaam van de auteur(s) of editor(s)/redacteur(s) en het jaar van publicatie. Indien je naar een specifieke pagina of sectie wil verwijzen, vermeld je ook die specifieke pagina's.

Met de 'auteurs' bedoelen we de schrijvers van een boek, van een bijdrage tot een reader of van een wetenschappelijk artikel. We vermelden in de tekst dus niet de editor van die reader (tenzij we naar het boek in zijn geheel willen verwijzen) maar wel de auteur(s) van de specifieke bijdrage waarnaar we willen verwijzen.

Voorbeeld

Een letterlijk citaat:

'Viewing escapist programs is not as escapist as it seems. In fact, viewers typically use television fiction as a forum for discussing their own lives' (Liebes & Katz, 1990, p. 154).

Voorbeeld

Eigen samenvatting van het ideeëngoed van een auteur:

In grote lijnen kunnen we een aantal ontwikkelingsfasen in het publieksonderzoek onderscheiden (Morley, 1992, p. 45-59).

Soms kan de referentie nog korter. Indien je in de tekst zelf al de naam van de auteur in kwestie vermeldt, is het niet nodig die naam nog eens tussen haakjes te plaatsen. Het volstaat dan om na de naam

tussen haakjes het jaar te geven.

Voorbeeld

Verstraeten (2001)

Sommige werken, bijvoorbeeld geschreven. Wanneer deze elkaar gescheiden door

Voorbeeld

(Liebes & Katz, 1990)

Wanneer er meer dan één zing allemaal aangehaald het zelfde werk van de auteur gevolgd door 'et al.' of

Voorbeeld

Volgens Livingstone et al.

Of

Volgens Livingstone et al.

in een volgende verwijzing

Voorbeeld

Livingstone et al.

Merk op dat je bij de eerste vermelding het jaartal blijft vermelden

tussen haakjes het jaar van uitgave en de bladzijdenvermelding op te geven.

Voorbeeld

Verstraeten (2005, p. 45-59) geeft een samenvatting van...

Sommige werken, bijdragen en artikels zijn door meer dan één auteur geschreven. Wanneer er twee auteurs zijn, dan wordende namen van elkaar gescheiden door het & - teken.

Voorbeeld

(Liebes & Katz, 1990)

Wanneer er meer dan twee auteurs zijn, worden ze in de eerste verwijzing allemaal aangehaald. In een eventuele volgende verwijzing naar het zelfde werk van deze auteurs, haalt men de eerste naam aan, gevolgd door 'et al.' of 'e.a.'

Voorbeeld

Volgens Livingstone, Mansel & Cammaerts (1990, p. 200)...

Of

Volgens Livingstone et al. (1990, p.200)...

---

in een volgende verwijzing wordt dat:

Voorbeeld

Livingstone et al. (1990, p. 354) vermelden verder...

Merk op dat je bij dergelijke herhalingen dus wel telkens opnieuw het jaartal blijft vermelden!

Wanneer je meerdere werken van verschillende auteurs tegelijk wil aanhalen, plaats je tussen haakjes iedere auteur afgescheiden met een komma.

Voorbeeld

Verscheidene auteurs (Gunter & Wober, 1992; Bogart, 1989; Grossberg, 1993) hebben er op gewezen dat...

Om verschillende werken van dezelfde auteur aan te halen, volstaat het de naam éénmaal te vermelden en de jaartallen van de verschillende werken van elkaar te scheiden met een komma.

Voorbeeld

In verschillende werken wijst Hamelink (1986, 1988, 1993) erop dat...

Wanneer je gebruik maakt van verschillende teksten van dezelfde auteur die in hetzelfde jaar gepubliceerd zijn, moeten we een onderscheid inbouwen. Dat doen we door na het jaar van publicatie een letter toe te voegen, a voor de eerste, b voor de tweede, enzovoort.

Voorbeeld

In verschillende werken wijst Hamelink (1986, 1988, 1993a, 1993b) erop dat...

Voorbeeld

De Bens (1991a, p. 236) wees in dit opzicht op... Verder stond ze stil bij... (De Bens, 1991b, p. 65).

Deze letters komen ook in de bibliografische referenties onderaan de tekst terug. Het is daar dat we duidelijk maken welke verschillende artikels of publicaties we respectievelijk bedoelen met De Bens (1991a) en De Bens (1991b). Om te bepalen wat 'a', 'b' of 'c' wordt, kan je de artikels alfabetisch rangschikken op titel.

Als het werk uitgegeven is, vermeld je de uitgeverij, enzovoort die als volgt wordt vermeld – dan w

Voorbeeld

In VVBAD (2000) Vlaamse bibliot

Indien het werk niet g gebruikt, gebruiken in plaats van

11.3.2. Artikels u

Wanneer we de naam van de auteur gebruiken, gebruiken we de klassieke jaartal, aangevuld met

Voorbeeld

Volgens corres Amerikaanse n nog steeds vee 1993, 21 oktob

Als er geen auteur wo wel eens vaker – aanz auteursnaam. Deze ti kens geplaatst.

Voorbeeld

Zo werd ook h het studenten van antwoord

Als het werk uitgegeven werd door een instelling, commissie, vereniging, enzovoort die als auteur fungeert – en er dus geen auteursnaam wordt vermeld – dan wordt dit organisme ook als de auteur aanzien.

Voorbeeld

In VVBAD (2007) vinden we een interessant overzicht van Vlaamse bibliotheken, archieven en documentatiecentra.

Indien het werk niet gedateerd is, dan kan men de afkorting 'n.d.' gebruiken in plaats van het jaartal.

11.3.2. Artikels uit kranten, magazines, weekbladen

Wanneer we de naam of de initialen van een journalist kennen, gebruiken we de klassieke verwijzing met de naam of initialen en het jaartal, aangevuld met de datum en eventueel de bladzijde.

Voorbeeld

Volgens correspondent Anna Nijsters doen in de Amerikaanse mediawereld verschillende ontwikkelingen zich nog steeds veel vroeger voor dan in Europa (Vandeweghe, 1993, 21 oktober, p. 145).

Als er geen auteur wordt vermeld – en dit gebeurt bij krantenartikels wel eens vaker – aanzien we de titel van het artikel in kwestie als de auteursnaam. Deze titel wordt dan wel tussen dubbele aanhalingstekens geplaatst.

Voorbeeld

Zo werd ook het recht van antwoord voor Het Vlaams Blok in het studentenblad 'Schamper' niet toegestaan ("Geen recht van antwoord voor Vlaams Blok", 1993, 19 oktober).

11.3.3. Ongepubliceerde werken

Wanneer het om onderzoeksrapporten, congrespapers en scripties gaat, volgt men hetzelfde stramien. Als er geen auteur is, wordt de titel vermeld. Deze wordt *italic* gezet.

Voorbeelden

Joye (2000, p. 20) stelt in zijn scriptie dat...

In een interne nota (VTM, 1990, p. 14) over hoe het personeel met deelnemers aan realiteitstelevisieprogramma's moet omgaan, staat...

11.3.4. Brieven, faxen, e-mails, interviews, telefoongesprekken

Wanneer je verwijst naar persoonlijke mededelingen, dus naar iets dat niet op papier staat, maar dat aan jou persoonlijk werd meegedeeld, wordt dat steeds expliciet in de verwijzing vermeld. De verwijzing begint met de auteur van de mededeling (dus de persoon met wie je sprak) waarna de woorden 'persoonlijke mededeling' worden vermeld en de precieze datum (eerst het jaartal, gevolgd door dag en maand).

Voorbeeld

Uit een e-mailbericht (Meers, persoonlijke mededeling, 2004, 28 maart) bleek...

Er wordt verder geen onderscheid gemaakt tussen het type persoonlijke mededeling in de verwijzing zelf. Wel moet uit de tekst blijken om welk type van persoonlijke mededeling (e-mailbericht, brief, fax, persoonlijk gesprek, telefoongesprek, interview enzovoort) het gaat. Deze bronnen worden immers, volgens het APA-systeem, niet in de bibliografie opgenomen.

11.3.5. Internet

Voor het verwijzen naar regels als voor andere bronnen. Indien de website geen auteur heeft, wordt de organisatie, instelling, of de naam van de website vermeld. Daarna volgt een jaartal, dat de laatste wijziging van de website aangeeft. Indien men de afkorting van de website gebruikt, wordt deze in plaats van één keer vermeld. Vaak zijn er geen pagina's vermeld, omdat deze wel aangegeven zijn.

Voorbeeld

Algemeen:

Op de website...

Voorbeeld

Specifieke pagina:

Mogg (2000, p. 123)

Belangrijk: indien je verwijst naar een 'papier' bestaat, dan wordt de auteur vermeld. Indien je via een website verwijst, wordt de naam van de website vermeld. Indien je verwijst naar fysieke gegevens, wordt de naam van de fysieke gegevens vermeld, in welk jaar deze zijn verzameld, stond enzovoort) dat je zelf in de bibliografie opgenomen.

Voorbeeld

Je krijgt toe
omdat uw
Je kan daar...

11.3.5. Internet

Voor het verwijzen naar internetbronnen in de tekst gelden dezelfde regels als voor andere bronnen. De verwijzing begint met een auteur. Indien de website geen auteur vermeldt, begint de verwijzing met de organisatie, instelling, commissie, enzovoort die de website uitbaat. Daarna volgt een jaartal. Dat jaartal is bij voorkeur het jaartal van de laatste wijziging van de pagina. Indien die niet terug te vinden is, gebruikt men de afkorting 'n.d.'. Als je een hele website wil vernoemen in plaats van één specifieke pagina, vermeld je beter de URL. Vaak zijn er geen paginanummers aanwezig, maar indien deze wel aanwezig zijn (zoals bijvoorbeeld in een online tijdschrift) worden deze wel aangegeven.

Voorbeeld

Algemeen:

Op de website van de VRT (<http://www.vrt.be>) vindt men...

Voorbeeld

Specifieke pagina:

Mogg (2000, p. 3) bespreekt...

Belangrijk: indien je via Internet een bron vindt die eigenlijk ook 'op papier' bestaat, dan hoef je daar niet als 'internetbron' naar te verwijzen. Indien je via een databank met SFX-functie bijvoorbeeld een digitale versie van een tijdschriftartikel vindt (pdf) en over alle bibliografische gegevens beschikt (je weet uit welk tijdschriftnummer het komt, in welk jaar het gepubliceerd werd, op welke pagina's het stond enzovoort) dan kan je hiernaar verwijzen als naar een tijdschriftartikel dat je zelf in de bibliotheek vond.

Voorbeeld

Je krijgt toegang tot de website van uitgeverij Taylor & Francis, omdat uw universiteitsbibliotheek daar een abonnement heeft. Je kan daar dit artikel downloaden:

Hardt, H. (1993). Authenticity, communication, and critical theory. *Critical Studies in Mass Communication*, 10(1), 49-69.

Indien je hier dan naar verwijst in uw tekst, dan SCHRIJF JE NIET:

Taylor en Francis (<http://www.tandf.co.uk/journals/titles/07393180.asp>) stelt dat...

Maar JE SCHRIJFT WEL:

Hardt (1993) stelt dat...

Je verwijst dus enkel naar de Internetbron indien het gaat om een bron die in essentie enkel op het internet te vinden is. Indien het Internet enkel het kanaal is waarlangs die bron tot bij jou komt, maar je de eigenlijke bron voldoende kan identificeren, hoeft de website dus niet extra vermeld te worden.

11.3.6. Andere bronnen

Voor om het even welke andere bron moet men steeds proberen hetzelfde stramien toe te passen. De gulden regel daarbij blijft dat een verwijzing in de tekst altijd bestaat uit een auteur en een jaartal. Indien de auteur niet bekend is, volgt de titel van het werk. Meer gegevens volgen dan in de bibliografie. Indien geen datum is vermeld, dan gebruikt men de afkorting 'n.d.' in plaats van het jaartal.

11.3.7. Bron uit de tweede hand

Het is mogelijk dat je in een boek van auteur A een citaat van auteur B leest en dat zo interessant vindt, dat je datzelfde citaat ook wil gebruiken. Dat is toegelaten, maar uit je tekst moet wel duidelijk blijken dat je auteur B niet zelf hebt gelezen. Je moet dus duidelijk maken dat je dit citaat bij auteur A vond. Daarom wordt eerst de naam van de auteur van het citaat weergegeven, maar vervolgens duidelijk vermeld 'geciteerd in', waarna je vermeldt uit welke bron je het citaat eigenlijk zelf hebt gehaald.

Defleur (geciteerd in: Van Cuilenburg, Scholten & Noomen, 1992, p. 247) zegt dat...

Dit is dus toegelaten, n
ginele bron zelf te zoek
Cuilenburg, Scholten e
halingen van anderen c

11.3.8. Wetten, d

Indien je een passage e
bronvermelding natuu
melding met de aard v
enzovoort), gevolgd d
de tekst, het artikel en
Belgisch Staatsblad (als
waarop die tekst in he
worden van elkaar ges
wordt afgesloten door

Voorbeelden

Wet van 30 jul
2, Belgisch Sta

Besluit van de
vaststelling va
voor de Media

Voor rechtsleer en re

Voorbeeld

Interuniversi
gen, Juridisch
1987.

Deze informatie wo
nomen vermits wet
literatuurlijst of bib

Dit is dus toegelaten, maar niet ideaal. Het is doorgaans beter de originele bron zelf te zoeken (dus in dit geval het werk van Van Cuilenburg, Scholten en Noomen (1992) zelf te gaan lezen) dan aanhalingen van anderen over te nemen.

11.3.8. Wetten, decreten, Koninklijke Besluiten

Indien je een passage uit een wettekst wil overnemen, is een correcte bronvermelding natuurlijk ook belangrijk. In dit geval begint de vermelding met de aard van de tekst (wet, decreet, koninklijk besluit, enzovoort), gevolgd door 'van', de datum en de titel van de betreffende tekst, het artikel en de paragraaf waarnaar verwezen wordt, het Belgisch Staatsblad (als het over een nationale tekst gaat) en de datum waarop die tekst in het Belgisch Staatsblad verscheen. Alle gegevens worden van elkaar gescheiden door een komma en de vermelding wordt afgesloten door een punt.

Voorbeelden

Wet van 30 juli 1979 betreffende de radioberichtgeving, art. 3 § 2, Belgisch Staatsblad, 30 augustus 1979.

Besluit van de Vlaamse regering van 14 juli 1998 houdende de vaststelling van de procedure voor het Vlaams Commissariaat voor de Media, art. 3, Belgisch Staatsblad, 20 augustus 1998.

Voor rechtsleer en rechtspraak bestaan er specifieke richtlijnen:

Voorbeeld

Interuniversitaire commissie juridische verwijzingen afkortingen, *Juridische verwijzingen en afkortingen*. Antwerpen, Kluwer, 1987.

Deze informatie wordt best volledig onderaan in een voetnoot opgenomen vermits wetgeving zoals persoonlijke mededelingen niet in de literatuurlijst of bibliografie wordt opgenomen.

11.4. Bibliografie/literatuurlijst in het APA-systeem

11.4.1. Algemene regels

In de bibliografie/literatuurlijst onderaan het artikel vermeld je, zoals we al aangaven (§ 11.2.), de volledige gegevens van de werken die in jouw tekst werden vermeld of geciteerd. Het is gebruikelijk die gegevens **in alfabetische volgorde te vermelden**. Het is immers de bedoeling dat de lezer, die in de lopende tekst een verwijzing naar 'Carpentier (1996)' vindt, in jouw bibliografie/literatuurlijst onmiddellijk kan terugvinden welk werk van Carpentier bedoeld werd. Een alfabetische volgorde helpt daar natuurlijk bij.

Indien er geen auteursnaam is en indien je geen organisme als auteur kan identificeren (§ 11.3.1. en 11.3.2.), dan gebruik je de titel als auteursnaam. Daarbij laat je lidwoorden buiten beschouwing.

Voorbeeld

Het anonieme artikel
"De impact van etnomarketing (2006, 8 januari). *Pub*, 22."
wordt alfabetisch gerangschikt op de letter 'i' van impact.

Indien je bibliografie/literatuurlijst zeer lang is, kan je hem ook onderverdelen in aparte rubrieken: tijdschriften, boeken enzovoort. Je kan daarbij zelfs een onderscheid maken tussen bijvoorbeeld wetenschappelijke en vaktijdschriften. Indien je met verscheidene rubrieken werkt, is het natuurlijk de bedoeling dat je binnen elke rubriek een alfabetische rangschikking hanteert.

11.4.2. Boeken en (bijdragen uit) readers

Eerst worden de familienaam en initialen van de voornaam van de auteur vermeld. Daarna komt tussen haakjes het jaar van publicatie, gevolgd door een punt. De titel van het boek wordt ofwel onderlijnd, ofwel *cursief* gedrukt. (Om de zaken niet te ingewikkeld te maken, houden we ons in dit handboek aan het cursiveren van de titel.) Na de titel volgt een punt. Hierbij krijgt alleen de eerste letter een hoofdletter en niet de hele titel. Het is bij Engelstalige boeken niet ongebruikelijk om in titels veel ho

gepast. Indien op de boe
wordt aangehaald dan w
Television, audiences & cult
Ten slotte worden de pla
vermeld, van elkaar gesce
Verenigde Staten van An
dezelfde naam terugvine
de staat vermeld in verk
afgesloten.

Voorbeelden

Morley, D. (1992)
Routledge.

Schiller, H.J. (19
White Plains, N.

Bij meerdere auteurs, v
initialen, gescheiden d

Voorbeelden

Liebes, T. & Kat
readings of Dallas

Forbes, J. & Kel
tion (2nd ed.). Ox

Zoals al bij het bovens
eel na de titel de uitga
is belangrijk omdat er
omloop zijn, die van e
dan tussen haakjes. H
van een reeks.

In dit verband willen v
die 'ed.' met een klein

kelijk om in titels veel hoofdletters te gebruiken. Dat wordt dus aangepast. Indien op de boekomslag *Television, Audiences & Cultural Studies* wordt aangehaald dan wordt dit in jouw bibliografie/literatuurlijst *Television, audiences & cultural studies*.

Ten slotte worden de plaats van uitgave en de naam van de uitgeverij vermeld, van elkaar gescheiden door een dubbel punt. In de Verenigde Staten van Amerika, waar je vaak meerdere steden met dezelfde naam terugvindt, wordt na de stadsnaam ook de naam van de staat vermeld in verkorte vorm. Daarna wordt alles met een punt afgesloten.

Voorbeelden

Morley, D. (1992). *Television, audiences & cultural studies*. London: Routledge.

Schiller, H.J. (1976). *Communication and cultural dominance*. White Plains, N.Y.: MR.E. Sharpe Publishers.

Bij meerdere auteurs, vermelden we van iedereen de familienaam en initialen, gescheiden door een komma en/of een & - teken.

Voorbeelden

Liebes, T. & Katz, E. (1990). *The export of meaning. Cross cultural readings of Dallas*. New York: Oxford University Press.

Forbes, J. & Kelley, M. (1995). *French cultural studies. An introduction* (2nd ed.). Oxford: Oxford University Press.

Zoals al bij het bovenstaande voorbeeld is te zien, voegen we eventueel na de titel de uitgave toe, indien het om een latere uitgave gaat. Dit is belangrijk omdat er van sommige werken verscheidene edities in omloop zijn, die van elkaar kunnen verschillen. We zetten die editie dan tussen haakjes. Hetzelfde geldt voor boeken die een deel vormen van een reeks.

In dit verband willen we ook wijzen op de Engelse afkorting 'edition' die 'ed.' met een kleine letter 'e' is.

Voorbeeld

Van Zoonen, L. (1996). *Feminist media studies (critical media volumes)*. London: Open University Press.

Turner, G. (2002). *British cultural studies (2nd ed.)*. London: Routledge.

'Ed.' met een hoofdletter is de afkorting voor de 'editor' (redacteur) van een reader. Indien er meerdere redacteurs aan een boek hebben gewerkt, dan wordt het 'Eds.' Wanneer je een volledige reader wil vermelden, vermeld je de samenstellers ervan en voeg je er de afkorting 'Ed.' (één 'editor') of 'Eds.' (meerdere 'editors') aan toe.

Voorbeeld

Edgar, A. & Sedgwich, P. (Eds.) (1999). *Key concepts in cultural theory*. London: Routledge.

Wanneer je uit een **reader slechts een of meerdere bijdrage(n)** hebt gebruikt, dan vermeld je (zie ook § 11.3.1.) in de bibliografie/literatuurlijst dus niet de volledige reader, maar wel de specifieke bijdrage(n). Dat doe je als volgt:

Naam en initialen van de auteur(s) van de bijdrage, jaar van publicatie en de titel van de bijdrage.

Na een punt volgt het woordje 'In' met de initialen en de familienaam van de samensteller(s) van de reader en tussen haakjes komt de afkorting (Ed.) of (Eds.). Let op: bij de auteurs van het hoofdstuk komen de initialen ná de familienamen, bij de editors gaan de initialen de familienaam vooraf.

Na een komma volgt de titel van de reader die cursief gedrukt wordt (of onderstreept) en tussen haakjes de bladzijdevermelding. Het gaat om de eerste en laatste bladzijde van de bijdrage, voorafgegaan door de afkorting pp. Na een punt volgen ten slotte de plaats van uitgave en de naam van de uitgeverij.

Voorbeeld

De Mateo, R. & Corbella, J.M. (1991). Conflicts between cable and telecom services. In J.P. Chamoux (Ed.), *Deregulating regulators? Communication policies for the 90's* (pp. 57-70). Amsterdam: IOS Press.

11.4.3. Artikels uit ten

De verwijzing naar wetenschappelijke artikelen uit tijdschriften, boeken of andere bronnen wordt gegeven door de auteur(s) en het jaartal van de publicatie, de titel van het tijdschrift of de jaargang of het volume (in haakjes en niet cursief) en de bladzijdevermelding 'p.'. De jaargang of het volume (of onderlijnd), het nummer

Voorbeeld

Hardt, H. (1993). *On the subject of post-structuralist theory*. Critical Studies

De verwijzing naar vakwetenschappelijke tijdschriften echter niet de leerde datum. Dan wordt de bladzijde vermeld onderstaand voorbeeld

Voorbeeld

Vandenhoven, J. (1993). Pub, 22.

Bij afwezigheid van de bladzijdevermelding artikel. De verwijzing

Voorbeeld

De impact van

Wanneer je meerdere artikelen uit hetzelfde jaar vermeldt, worden deze gescheiden door na de afkorting 'p.'. De auteurs corresponderen met de bladzijdevermelding gebruikt hebt (cf. st

11.4.3. Artikels uit wetenschappelijke en vaktijdschriften

De verwijzing naar wetenschappelijke artikels is analoog aan de verwijzing naar bijdragen in readers. Na de naam en initialen van de auteur(s) en het jaartal komt de titel van het artikel. Vervolgens wordt de titel van het tijdschrift cursief gedrukt (of onderlijnd), daarna volgt de jaargang of het volume (ook cursief), het issuenummer (tussen haakjes en niet cursief) en de bladzijdenvermelding zonder de vermelding 'p.'. De jaargang of het volume worden mee cursief gedrukt (of onderlijnd), het nummer niet.

Voorbeeld

Hardt, H. (1993). Authenticity, communication, and critical theory. *Critical Studies in Mass Communication*, 10(1), 49-69.

De verwijzing naar vaktijdschriften gebeurt analoog. Vaak hebben vaktijdschriften echter geen nummer, maar enkel een meer gedetailleerde datum. Dan wordt die datum tussen haakjes vermeld zoals in onderstaand voorbeeld.

Voorbeeld

Vandenhoven (2006, 8 januari). De impact van etnomarketing. *Pub*, 22.

Bij afwezigheid van de auteursnaam, beginnen we met de titel van het artikel. De verwijzing naar de datum volgt.

Voorbeeld

De impact van etnomarketing (2006, 8 januari). *Pub*, 22.

Wanneer je meerdere werken gebruikte, die door dezelfde auteur in hetzelfde jaar werden gepubliceerd, dien je die van elkaar te onderscheiden door na de jaarvermelding een a, b of c te plaatsen. Deze letters corresponderen met de letters die je in de tekstverwijzingen gebruikt hebt (cf. supra).

Voorbeelden

De Bens, E. (1991a). Flanders in the spell of commercial television. *European Journal of Communication*, 6(2), 235-245.

De Bens, E. (1991b). Het verhitte cultuurdebat in Vlaanderen. *Communicatie*, 21(2), 61-64.

Bij het toekennen van letters, ga je uit van de alfabetische volgorde. Dus in het bovenstaande voorbeeld wordt het eerste artikel aangeduid met een a omdat de f van 'Flanders' alfabetisch voor de v van 'verhitte' komt. (Lidwoorden als 'het' tellen natuurlijk niet mee.)

Merk op dat je deze regel altijd moet toepassen. Dus indien je in je bibliografie met verscheidene rubrieken werkt (§ 11.4.1.) en het wetenschappelijke artikel Voorhoof (2006a) in een andere rubriek wordt vermeld dan de krantencolumn Voorhoof (2006b), moet je die a, b, c regel blijven hanteren. De reden is eenvoudig: in de lopende tekst van uw paper wordt immers geen onderscheid gemaakt tussen dergelijke rubrieken.

11.4.4. Artikels uit kranten, magazines en weekbladen

Hier wordt het verwijzingsstelsel van de vaktijdschriften (11.4.3.) overgenomen. Indien de auteur niet gekend is, worden de initialen gebruikt. Meerdere initialen worden ook hier na elkaar geplaatst, dus zonder extra spaties.

Voorbeelden

D.J.E. (1993, 18 oktober). Zelfcensuur en ontbrekende moed in de media. *NRC Handelsblad*.

Vandeweghe, H. (1993, 21 oktober). Anna Nijsters: Hier gebeurt alles twee jaar eerder. *Humo*, 144-148.

11.4.5. Ongepubliceerde werken

De verwijzing loopt ana... ervoor de duidelijkheid... bliceerde of interne wer... van het werk, op de pla... uitgeverij zouden worde... gaat om een niet-gepub... uitgave: Uitgever' niet g...

Voorbeelden

Vande Weghe, S. (1993). Ongepubliceerde werken. *Communicatie*.

Seghers, K. (2000). Naar een toekomstige schrijft, Gent, V.

Joye, S. & Bilter. Geceerd onderzoek. *Communicatie*.

Papers die op een con... na worden gepublice...

Voorbeeld

Wanta, W., W. (1993). The setting effects of... ing news frames... Education in J... conference, B...

11.4.5. Ongepubliceerde bronnen

De verwijzing loopt analoog als bij boeken (11.4.2.). Wel voegen we ervoor de duidelijkheid aan toe dat we te maken hebben met ongepubliceerde of interne werken of bronnen. Dat vermelden we na de titel van het werk, op de plaats waar bij boeken de plaats van uitgave en uitgeverij zouden worden vermeld. Aangezien er geen uitgever is (het gaat om een niet-gepubliceerde bron), wordt het format 'Plaats van uitgave: Uitgever' niet gebruikt.

Voorbeelden

Vande Weghe, S. (2006). *Een filmanalyse van Reservoir Dogs*. Niet-gepubliceerde scriptie, Gent, Vakgroep Communicatiewetenschappen.

Seghers, K. (2000). *Een historische overzicht van de publieke omroep: naar een toekomst voor de PSB gedachte*. Niet-gepubliceerd proefschrift, Gent, Vakgroep Communicatiewetenschappen.

Joye, S. & Biltereyst, D. (2004). *IPS herbekeken*. Niet-gepubliceerd onderzoeksrapport, Gent, Vakgroep Communicatiewetenschappen.

Papers die op een congres worden gepresenteerd zonder dat ze daarna worden gepubliceerd, worden als volgt vermeld.

Voorbeeld

Wanta, W., Williams, J & Hu, Y.W. (1991, augustus). *The agenda-setting effects of international news coverage: An examination of differing news frames*. Paper gepresenteerd voor de Association for Education in Journalism and Mass Communication annual conference, Boston.

11.4.6. Internet

De verwijzing naar Internetbronnen volgt in grote mate die van de geschreven bronnen. De verwijzing begint met een auteur. Als die onbekend is, begint men met de titel van de webpagina. Daarna volgt de datum van de laatste wijziging (hetzij enkel een jaartal, hetzij de volledige datum als die beschikbaar is) of de afkorting 'n.d.' De titel van het document volgt (cursief of onderlijnd), gevolgd door de vermelding 'Geraadpleegd op ... op het World Wide Web' met inbegrip van de datum van raadpleging. Tot slot van de verwijzing volgt het volledige Internetadres.

Voorbeelden

Independent Television Commission (2000, 20 april). *About the ITC*. Geraadpleegd op 20 mei 2007 op het World Wide Web: <http://www.itc.org.uk/about/side.htm>

Mogg, K. (2000, 31 maart). 'I never felt more alive': thoughts on North by Northwest and its title. Geraadpleegd op 20 mei 2007 op het World Wide Web: http://www.labyrinth.net.au/ffimuffin/NxNW_c.html

Mathijs, E. (2006). *Lord of the Rings: a reception study*. *Participations on-line Journal*, 1(4), 14-19.

Hier is het zeer belangrijk te onthouden dat, indien je een wetenschappelijk artikel volledig terugvindt via het Internet, dit artikel gewoon als wetenschappelijk artikel wordt opgenomen in de bibliografie/ literatuurlijst, en niet als Internetbron. Deze regel wordt zo vaak mogelijk toegepast, bijvoorbeeld ook voor krantenartikels die je terugvindt in het digitaal archief van die krant (of in Mediargus) of boeken die volledig online staan (als pdf bijvoorbeeld).

11.4.7. Brieven, faxen, e-mails, telefoongesprekken

Dergelijke bronnen, waarnaar in de tekst wel wordt verwezen onder de noemer 'persoonlijke mededelingen', worden bij het APA-systeem niet in de bibliografie opgenomen.

11.4.8. Ander bron

Ook voor de meeste andere bronnen, zoals muziekopnames en zovle

Voor films beginnen we met de producer (of eventueel de regisseur) wordt tussen haakjes vermeld, gevolgd door de titel van de film in kante haakjes. Indien je het hebt over een **filmografie**. Dit is e

Voorbeeld

Impens, D. (Producer). *[Film]*.

Voor televisie-uitzendingen wordt de producer of de regisseur hieraan toegevoegd volgt:

Naam van de presentator en de uitzending: Station

Voorbeeld

Penninckx, L. (Producer). *VRT*.

Wanneer men wil verwijzen naar een reeks, gebruikt men

Naam van de reeks, de aflevering (naam van de aflevering) producer' (Productie) Station.

11.4.8. Ander bronnenmateriaal

Ook voor de meeste andere bronnen (films, televisieprogramma's, muziekopnames enzovoort) bestaan regels.

Voor films beginnen we met de namen van de belangrijkste auteurs: de producer (of eventueel de producent) en de regisseur. Hun functie wordt tussen haakjes vermeld. Daarna geeft men de datum weer, gevolgd door de titel van de film en de vermelding 'Film' tussen vierkante haakjes. Indien je naar meer dan vijf films verwijst, maak je best een **filmografie**. Dit is een alfabetische lijst van geraadpleegde films.

Voorbeeld

Impens, D. (Producer) & Coninx, S. (Regisseur). (1992). *Daens* [Film].

Voor televisie-uitzendingen volgt men een gelijkaardig stramien. De producer wordt hier aanzien als auteur. Het format ziet er dan uit als volgt:

Naam van de producer (Producer). (Jaartal). *Titel*. Plaats van uitzending: Station.

Voorbeeld

Penninckx, L. (Producer). (1999). *Het leven zoals het is*. Brussel: VRT.

Wanneer men wil verwijzen naar één specifieke aflevering van een fictiereeks, gebruikt men volgend format:

Naam van de schrijver (Jaartal). *Titel of nummer van de aflevering* (naam van de regisseur, Regisseur). In 'naam van de producer' (Producer), *Titel van de serie*. Plaats van uitzending: Station.

Voorbeeld

Peeren, Y. (2003). Schaakmat (Desmet, L., Regisseur). In D. Biltreyst (Producer), *Het leven zoals het is: Werkgroep*. Brussel: VRT.

Voor muziekopnames gebruikt men volgend format:

Naam van de auteur (Jaartal van copyright). Titel van de song [Uitgevoerd door naam van de artiest, indien verschillend van auteur]. Uit 'titel van het album' [Medium van opname]. Plaats: Label. (jaartal van opname, indien verschillend van copyright datum)

Voorbeeld

Hupfeld, H. (1997). As Time Goes By [Uitgevoerd door D. Wilson]. Uit *Casablanca, Original Motion Picture Soundtrack* [CD]. Los Angeles: Turner Entertainment Co. (1942)

Besluit

Aan het einde van deze i
introdunctie tot de waaier
communicatiewetensch
zelf kan situeren in de v
tiewetenschappen, maa
de veelheid aan bronnen
Wij hebben hopelijk een
wetenschapper in oplei
tuur.

De zoektocht naar goe
schappelijk onderzoek
bestaande literatuur ov
een specifiek thema, k
stelling komen. Litera
muleren van de proble
zoeken en kritisch be
immers niet zonder e
opgebouwd door liter
Het theoretisch kader
onderzoek dienen. Te
tot empirisch onderz
wetenschappelijk rel
meerwaarde van aca
deels in de theoretisc
die theorie.

De verwerking van d
nen verloopt, evenal
volgens bepaalde ac
beerd om op een ov
en regels weer te ge
systeem (in dit boek
zowel in de tekst al
belangrijk en maak
teem laat jou als lez
interessante bronn
passen van een cor
genschappen in een
den zul je altijd no